

Справа „Айдер та інші проти Туреччини” (Ayder and Others v. Turkey)

У рішенні, ухваленому 8 січня 2004 року у справі „Айдер та інші проти Туреччини”, Суд постановив, що:

- було порушено ст.3 Конвенції (заборона нелюдського чи такого, що принижує гідність, поводження) стосовно знищення житла і майна заявників;
- було порушено ст. 8 Конвенції (право на повагу до приватного і сімейного життя і житла);
- було порушено ст. 1 Протоколу №1 до Конвенції (захист права власності);
- було порушено ст. 13 Конвенції (право на ефективний засіб правового захисту).

Суд вирішив, що не було потреби далі розглядати скарги заявників про порушення ст. 3 Конвенції (заборона нелюдського покарання) і ст. 18 Конвенції (обмеження у застосуванні обмежень на права), а також про кваліфікацію встановлених у справі подій як таких, що схвалюються державними органами Туреччини.

Суд постановив сплатити заявникам наступні суми як відшкодування матеріальної шкоди: Ахмету Айдеру (Ahmet Ayder) — 26144,9 євро, Юзуфу Лалелпу (Yusuf Lalealp) — 20239,7 євро, Надіру Доману (Nadir Doman) — 20239,7 євро, Севкету Бісеру (Şevket Bişer) — 26239,7 євро, Зейдіну Екмексі (Zeydin Ekmekçi) — 20144,9 євро. Суд, крім того, постановив сплатити кожному заявникові 14500 євро як компенсацію моральної шкоди, а також загалом 40000 євро у відшкодування судових витрат з вирахуванням 725 євро, вже наданих їм для оплати правової допомоги.

Обставини справи

Заявники, Ахмет Айдер, Юзуф Лалелп, Надір Доман, Севкет Бісер та Зейдін Екмексі, є громадянами Туреччини курдського походження, які народилися відповідно у 1940, 1934, 1964, 1966 і 1963 роках. У відповідний період заявники зі своїми сім'ями проживали у місті Ліс (Lice) (південно-східна Туреччина).

Справа стосується масового знищення та пошкодження домівок та майна у м. Ліс 22-23 жовтня 1993 року, які полягали, зокрема, у спаленні житла та майна заявників. Заявники стверджували, що їхня власність була знищена чи пошкоджена цілеспрямовано, як частина спланованої операції, здійснюваної силами безпеки у зв'язку з тим, що жителі міста нібито прихильно ставляться до Партії трудящих Курдистану (ПТК). Вони вказували на те, що їх залишили заляканими та нужденними, без жодних речей (окрім одягу, що був на них), а в деяких випадках — навіть без взуття. Всім заявникам довелося змінювати місце проживання, а двох із них було позбавлено соціального забезпечення.

Уряд стверджує, що сили безпеки захищали місто від нападів ПТК.

Здійснюючи процедуру встановлення обставин справи, Європейська комісія з прав людини (надалі – Єврокомісія) встановила, що 22 і 23 жовтня мало місце цілеспрямоване спалення майна заявників силами безпеки, після чого заявники зі своїми сім'ями покинули м.Ліс.

Єврокомісія не виключала ймовірності присутності терористів у місті 22 жовтня і того, що могли відбуватись сутички між членами ПТК і силами безпеки, хоча надто багато запитань залишалися без відповіді.

Зміст рішення Суду

Заявники скаржились на порушення ст. 3 (заборона нелюдського чи такого, що принижує гідність, поводження або покарання) Конвенції, ст. 8 Конвенції, ст. 1 Протоколу №1 до Конвенції, оскільки мало місце цілеспрямоване спалення їхнього майна силами безпеки Туреччини. Вони також стверджували, що у них не було ефективного засобу правового захисту від знищення майна, який би призвів до відшкодування заподіяної шкоди, що становить порушення ст. 13 Конвенції.

Крім того, заявники стверджували, що у південно-східній Туреччині у 1993 році й суміжних роках існувала практика умисного знищення житла і майна з метою примусового

виселення, а також відмови державних органів у реагуванні на заяви про серйозні порушення прав людини.

Покликаючись на ст. 18 Конвенції, заявники скаржились на те, що примусове виселення майже двох, а то й трьох мільйонів людей з південно-східної Туреччини нібито з причин національної безпеки становило собою державну сваволу, яка виходила за межі національних правових гарантій і була спрямована на порушення верховенства права і прав людини, гарантованих Конвенцією.

Суд зазначив, що знищення власності заявників позбавило їх та їхні сім'ї притулку, а двох заявників було позбавлено соціального забезпечення. До того ж, це змусило їх залишити своє місце проживання і розпочинати нове життя десь інде. Деякі заявники і члени їх сімей були свідками того, як спалювалися їхні домівки та майно.

Суд вирішив, що знищення власності заявників, а також ті горе й біль, яких вони зазнали разом зі своїми сім'ями, безперечно спричинили серйозні страждання, які становлять собою нелюдське поводження у сенсі ст. 3 Конвенції. Навіть припускаючи, що сили безпеки мали на меті покарати заявників та їхніх родичів за можливу підтримку чи причетність до ПТК, таке неналежне поводження не можливо виправдати. Тому мало місце порушення ст. 3 Конвенції.

Враховавши те, що Єврокомісія не зробила жодного висновку стосовно головного мотиву знищення майна заявників, Суд вирішив, що не було потреби розглядати далі скарги заявників на предмет порушення ст. 3 Конвенції (заборона нелюдського покарання) з того приводу, що спалення їхнього житла було колективним покаранням за напади, здійснювані ПТК, або за їхню підтримку ПТК.

Суд звернув увагу на те, що знищення силами безпеки домівок та іншого майна заявників, внаслідок чого вони зі своїми сім'ями змушені були покинути м. Ліс, становило особливо тяжке і необґрунтоване втручання в їхнє право на повагу до приватного та сімейного життя і житла та у право на мирне володіння своїм майном. Відтак, мало місце порушення ст. 8 Конвенції та ст.1 Протоколу №1 до Конвенції.

Суд дійшов висновку, що немає достатніх підстав вважати ті засоби правового захисту, які були у розпорядженні заявників — стосовно скарги про цілеспрямоване знищення їхньої власності державними органами — як такі, що спроможні ефективно забезпечити можливість отримати відшкодування. Більше того, хоча багато свідків від Уряду вказали Єврокомісії на те, що невдовзі після інциденту їм стало відомо про твердження заявників щодо цілеспрямованого спалення їхніх домівок силами безпеки, жодне розслідування не розпочиналося, аж поки Уряд Туреччини не був повідомлений про те, що заявники порушили справу у Суді. Державний обвинувач м. Ліс відмовив у відкритті провадження у цій справі з мотивів невідомості, оскільки вона нібито стосувалася державних службовців. Справа була передана до районної адміністративної ради. Суд звернув увагу на те, що оскільки цей орган формувався з державних службовців, котрі ієрархічно підпорядковані губернатору — державному службовцю виконавчої влади, який пов'язаний з органами сил безпеки, чії дії розслідувались у даному випадку, — то він не міг вважатися незалежним. Більше того, особа, призначена районною адміністративною радою розслідувати скарги заявників, склала свій висновок у справі після відібрання пояснень лише від одного заявника — п. Зейдіна Екмексі і, незважаючи на його заперечення, без допиту жодного представника сил безпеки. Тому, на думку Суду, з приводу скарг заявників не було проведено ефективного розслідування, а отже, було порушено ст.13 Конвенції.

Реферативний переклад з англійської мови та опрацювання рішення здійснено у Львівській лабораторії прав людини і громадянина НДІ державного будівництва та місцевого самоврядування АПРН України М.Ю. Пришляк та П.М. Рабіновичем.